

הישנות המצוות בפרק י"ב שבספר דברים

אליעזר דניאל יסלזון

א. פתיחה
פרק י"ב בספר דברים פותח את חלק המצוות של הספר.¹ את המצוות הכלולות בפרק, הקוראות לריכוז הפולחן בארץ כנען, יש לבחון בהשוואה למצב הנוכחי במדבר סביב המשכן. במדבר חוייב העם להביא את כל הבהמות הנאכלות למשכן, ולאכול את בשרן כבשר קרבן השלמים המיועד גם לבעליהם. בנוסף היה קיים איסור לאכול בשר של בהמות חולין, אלא אם כן מדובר בסוג של חיה שלא נקרבת על גבי המזבח. הכניסה לארץ ופיזור העם במרחק מהמקום הנבחר, גורמים לשינוי ציוויי מדבר אלה. העם ימשיך להעלות את קרבנותיו רק במקום הנבחר. במקביל ניתן יהיה לאכול את בשר החולין בכל מקום. פרק י"ב מפרט את הליכי המעבר לארץ ישראל, ואת הציוויים המותאמים למצב החדש שנוצר. הבעיה העולה מלימוד הפרק היא החזרות המרובות הכלולות בו.

ב. פרשת ראה כהתחלת חלק המצוות של ספר דברים

ג. החיוב לרכז את עבודת ה' למקום נבחר אחד במדבר ובארץ
1. ריכוז הפולחן במדבר
עיקרו של פרק י"ב הוא הדרישה לרכז את עבודת ה' בארץ כנען למקום אחד. המקום עדיין לא הוגדר, אך התורה משמיעה שהמקום יבחר על ידי הקב"ה בהמשך. ריכוז הפולחן היה כבר מוכר לעם מתקופת לכתו במדבר, והדרישה לריכוז הפולחן בארץ מתבססת על המצב הקיים במדבר. במדבר שכן העם במחנה כשהמשכן במרכזו, במרחק הליכה של כל אחד ואחד. זה הרקע לחיוב העם להביא את כל הבהמות הנאכלות למשכן, ולאכול את בשרן כבשר קרבן השלמים המיועד גם לבעליהם. במקביל לחיוב זה היה קיים איסור לאכול בשר של בהמות חולין, אלא אם כן מדובר בסוג של חיה שלא נקרבת על גבי המזבח. החיוב לרכז את הפולחן במדבר מפורט בפרשת אחרי מות בויקרא י"ז,²

פרשת ראה מתחילה את חלק המצוות של ספר דברים. משה מפרט בתחילת הפרשה בפרק י"א, שלאחר הכניסה לארץ יקיימו הבאים לארץ את ברית הר גריזים והר עיבל. זו ברית שתיאורה מופיע רק בפרשת כי תבא בפרק כ"ז. משה קובע שם את חלוקת השבטים שיעמדו על הר גריזים והר עיבל, ומפרט את נוסח הברכות והארורים שיאמרו במעמד זה. לאחר הקדמה קצרה זו, מתחיל פרק י"ב בפירוט המצוות המיוחדות לבאים לארץ כנען. חלוקת הפרקים מטעה כאן, שהרי תחילת הציווי לבאי הארץ מופיעה כבר בפסוק האחרון של פרק י"א, והפסוק הראשון של פרק י"ב מצטרף אליו כדלהלן,

¹ הפרשנים מחלקים את הספר לארבעה חלקים כדלהלן, [1] חלק התוכחות והאמונות בפרקים א'-י"א, [2] חלק המצוות בפרקים י"ב-כ"ו, [3] חלק הבריתות בפרקים כ"ז-ל', [4] פרידתו של משה (וילק האזינו וזאת הברכה) בפרקים ל"א - ל"ד.

2. ריכוז הפולחן בארץ

הכניסה לארץ ופיזור העם במרחק מהמקום הנבחר, מחייבים להגיב באחת משתי הצורות האפשריות. [1] להמשיך ולחייב את העם לאכול רק את בשר קרבנות השלמים. בגלל המרחק של העם מהמקדש, תחייב הנחיה שכזו להתיר בהכרח את הקמתן של במות בכל מקום, ולהתיר הבאת קרבנות שלמים בבמות אלה. [2] לחילופין ניתן לאסור הבמות ולהתיר אכילת בשר חולין בכל מקום.

התורה מחייבת את החלופה השניה. התורה דורשת לעבוד את עבודת ה' במקום הנבחר, ובמקביל להתיר את בשר החולין בכל מקום. מעבר זה מחייב להציג לעם כמה מצוות ואיסורים נילווים שיתאימו את עקרונות ריכוז הפולחן במדבר, למציאות החדשה של העם המפוזר בארצו, ומרוחק מהמשכן או מבית המקדש.

חמש מצוות נילוות מוגדרות כאן.

1. ריכוז הפולחן בארץ מחייב להביא את כל הקרבנות למקום הנבחר, ואוסר הקרבתן במקום אחר, בניגוד למנהגם של יושבי הארץ.

טבלת הישנות המצוות בפרק י"ב

מספר האזכורים	קטע ד' (כ"כ"ח)	קטע ג' (ט"ו-י"ט)	קטע ב' (ח"י"ד)	קטע א' (א'ז')	הנושא-המצווה הנילוות
4	+	+	+	+	ריכוז הפולחן
3		+	+	+	האיסור להקריב בכל מקום
3		+	+	+	השמחה לפי ה'
2		+	+		שיתוף הלויים
2	+	+			היתר בשר תאווה
2	+	+			איסור הדם

ה. גישת מדרש ההלכה

1. חלוקת הפרק לקטעים נפרדים מצדיקה את הישנות ההלכות

מדרש ההלכה הוא מדרשם של התנאים המנסים להסמיך את מצוות התורה לנוסח הפסוקים. מתוך כך המדרש מרבה לדייק בלשון הפסוק, בהדגישו את לימוד ההלכות מהביטויים המיוחדים ומהביטויים הכפולים. גדול הפרשנים, רש"י, נוהג להביא את

מהטבלה מתברר שכל אחת מהמצוות הנילוות חוזרת על עצמה מספר פעמים בפרק י"ב. והלומד תמה, מה הסיבה לפירוט הרב, ובעיקר מה מדוע חוזר הפרק על הציוויים פעמים רבות כל כך.³

אשר תראה וגו' כי אם אל המקו' אשר יבחר (פס' י"ג). הד' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן כ"א לפני ה' א-להיך תאכלנו במקו' אשר יבחר ה' (פס' י"ז). הה' בפרשת כי ירחיב ה' א-להיך את גבולך. אמר רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא אל המקו' אשר יבחר ה' (פס' כ"ו). ויקשה מאד ההכפל העצום הזה.

³ רבי יצחק אברבנאל הטיב לבטא את הקושי בתחילת פירושו לפרק י"ב. ואלה דבריו, הספק הז' במה שצוה בכאן על בית הבחירה בה' מאמרים מצורפים זה לזה. הא' לא תעשון כן לה' א-להיך כי אם אל המקום אשר יבחר ה' מכל שבטיכם וגו' (פסוק ד'). הב' לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה וגו' (ח'). והיה המקום אשר יבחר ה' א-להיכם בו שמה תביאו. הג' השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקו'

מדרש ההלכה לעתים כפירושו היחיד, ולעתים כפירוש אותו הוסיף על פירוש הפשט.

בפרק י"ב רש"י מביא רק את מדרש ההלכה. המדרש ורש"י למדים מהכפילויות שבפרק הלכות מגוונות ונפרדות, ומתוך כך מקבל כל אחד מהקטעים של הפרק נושא הלכתי מוגדר ומיוחד. כל קטע מיוחס להלכה שונה, למציאות שונה ולתקופה שונה בחיי העם. כך מוצאים אנו שדווקא רש"י שבדרך כלל אינו מתייחס למבנים רוחביים וכוללים של התורה, ממציא לנו כאן בפרק י"ב הסבר מקיף לכפילויות של הפרק. על פי גישתו כל קטע עומד בפני עצמו וכולל את ההלכות הקשורות לנושאו המרכזי. נראה שכל קטע נמסר לעם במועד שונה, מאחר ונושאו היה נפרד ומיוחד. כל קטע כולל את הלכותיו, מבלי להתייחס להישנות ההלכות גם בקטעים אחרים, שנושאים השונה מצדיק את אזכור ההלכות גם שם.

2. הקטעים של הפרק ונושאים

העיון בפירושו של רש"י לפרקנו מעלה שהפרק מתחלק לארבע קטעים נפרדים.

קטע א' (פסוקים ב'ט') – ביעור עבודת הכוכבים וריכוז העבודה עם היתר זמני של הבמות

חלקו הראשון של הקטע (פסוקים ב'ד') מחייב את איבוד כל סממני העבודה הזרה של יושבי הארץ.

(ב) אַבְדוּ אֶת־כָּל־הַמִּקְלוֹת אֲשֶׁר עֲבַדְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הַהָרִים הַרְמִיִם וְעַל־הַגְּבֻעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעְנָן: (ג) וְנִתְּצוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבְרֹתָם אֶת־מִצְבְּוֹתָם וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וְפִסְלֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוּן וְאִבְדֹתֶם אֶת־שָׁמֶן מִן־הַמִּקְלוֹם הַהוּא:

בניגוד להשמדה זו מופיעה ההסתייגות הכוללת בפסוק ד' המבדילה בין עבודת האלילים לעבודתו יתברך,

(ד) לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם:

כאן מתחיל חלקו השני של הקטע המתאר את החיוב לרכז את עבודת ה' במקום הנבחר מתוך שמחת מצווה שלימה.

(ה) כִּי אִם־אֶל־הַמִּקְלוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לְשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשַׁכְּנוֹ תִּדְרָשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: (ו) וּבָאתֶם שָׁמָּה עֲלֵיתֶם וְזָבַחְתֶּם וְאֵת מַעֲשֵׂי־לֵבְבְּכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבָחֵיכֶם וּבְכֹלֹת בְּקִרְבְּכֶם וְצִנְוֹתֶיכֶם: (ז) וְאֶכְלַתְּם־שָׁם לֶפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשִׂמְחֹתֶם בְּכֹל מַשְׁלַח יְדְּכֶם אֹתָם וּבְתִיבְכֶם אֲשֶׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֵיךְ:

שני הפסוקים האחרונים בקטע זה (ח'ט') מתארים תקופת ביניים, הנותנת לקטע את ייחודו. זו תקופה של מעבר ושל כיבוש והתנחלות. בתקופה זו הותרו הבמות, והותר להקריב עליהן את כל קרבנות הנדבה. מצב מיוחד זה נמשך עד להגעת העם למצב של קבע, בביאתו של העם אל המנוחה ואל הנחלה.

(ח) לֹא תַעֲשׂוּן כָּכֵל אֲשֶׁר אָנְחָנוּ עֹשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיִּשָּׂר בְּעֵינָיו: (ט) כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עַתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנְּחִלָּה אֲשֶׁר־ה' אֱלֹהֵיךְ נָתַן לְךְ:

קטע ב' (י"א-י"ד) – ההלכות של תקופת המנוחה והנחלה

הגעת העם אל המנוחה ואל הנחלה מאופינת על ידי התיישבותו של כל שבט בנחלתו, ועל ידי בחירת המקום המיוחד על ידי ה'. המקום נבחר תחילה בהקמת המשכן בשילה ולאחר מכן בהקמת בית המקדש בירושלים. זו למעשה התחזית העתידית של מלכות ישראל בארצו בימי הבית הראשון.⁵

(יא) וְהָיָה הַמִּקְלוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכְּנוֹ שְׁמוֹ שָׁם וְהָיָה תְּבִיאוֹ אֶת כָּל־אֲשֶׁר אָנְכִי מְצֹוֶה אֹתְכֶם עֹלֹתֵיכֶם וְזָבַחֵיכֶם מַעֲשֵׂי־לֵבְבְּכֶם וְתִרְמַת יְדְּכֶם וְכֹל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרֹו לַה': (יב) וְשִׂמְחֹתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֹתָם וּבְנִיכֶם וּבְנִתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאִמְהֵתֵיכֶם וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיכֶם כִּי אֵין לָו חֶלֶק וְנִחְלָה אֹתְכֶם: (יג) הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן־תַּעֲלֶה עֲלֵיךְ בְּכָל־מִקְלוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה: (יד) כִּי אִם־בַּמִּקְלוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה' בְּאַחַד

בעיניו, נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא על ידי חובה, אותם תקריבו בבמה:

⁵ וכך תאר זאת רש"י על אתר, (יא) והיה המקום וגו' - בנו לכם בית הבחירה בירושלים. וכן הוא אומר בדוד (שמואל ב' ז, א - ב) ויהי כי ישב המלך בביתו, וה' הניח לו מסביב מכל אויביו. ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים, וארון הא-להים יושב בתוך היריעה: שמה תביאו וגו' - למעלה אמרו (פסוק ו) לענין שילה, וכאן אמור לענין ירושלים. ולכך חלקם הכתוב, ליתן היתר בין זו לזו, משחרבה שילה ובאו לנוב, וחרבה נוב ובאו לגבעון, היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים:

⁴ פסוק ח' נקרא על ידי רש"י כך. לֹא תַעֲשׂוּן כָּכֵל אֲשֶׁר אָנְחָנוּ עֹשִׂים פֶּה הַיּוֹם (במדבר כשאנו מביאים למשכן את כל הקרבנות. מכאן ואילך הותרו הבמות כדי להקריב עליהן קרבנות על פי רצונו של כל אדם. אלה קרבנות נדבה המתוארות על ידי הביטוי) אִישׁ כָּל־הַיִּשָּׂר בְּעֵינָיו. ובלשונו של רש"י, (ח) לא תעשו כן אשר אנחנו עשים וגו' - כשתעברו את הירדן מידד מותרים אתם להקריב בבמה, כל ארבע עשרה שנה של כבוש וחילוק. ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבים פה היום במשכן, שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות. אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב. וזהו איש כל הישר

שְׁבִטִיךָ שֵׁם תַעֲלֶה עֲלֵיךָ וְשֵׁם תַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מַצְוֶה:

קטע ג' (ט"ו-י"ט) – ההיתר לאכול את פסולי המוקדשים

הקטע השלישי עוסק בהיתר לאכול בשר תאוה בכל מקום. המדרש מתמודד עם העובדה שגם הקטע הרביעי עוסק בהיתר זה, כשבפתיחתו משתמשת התורה באותם הביטויים ממש, כמפורט בטבלה.

קטע ג' – ההיתר לאכול בשר תאוה	קטע ד' – ההיתר לאכול בשר תאוה
(טו) רַק בְּכָל־אוֹת נִפְשָׁךְ תִּזְבַּח וְאִכְלַת בֶּשֶׂר כְּבָרְכַת ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֹאכְלֻנוּ כַּצְּבִי וְכֹאֲלִי:	(כ) כִּי־יִרְחִיב ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּר־לְךָ וְאִמְרַת אֲכָלָה בֶּשֶׂר כִּי־תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר בְּכָל־אוֹת נִפְשָׁךְ תֹּאכַל בֶּשֶׂר:

וְנִדְבַתִּיךָ וְתִרְוַמַת יָדְךָ: (יח) לִי אִם־לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֶיךָ תֹּאכְלֻנוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ בּוֹ אֶתֶּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְשִׁמְחַת לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֶיךָ בְּכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: (יט) הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלְוִי כָּל־יְמֵיךָ עַל־אֲדָמְתְּךָ: ס

מסיבה זו נאלץ מדרש ההלכה לייחס לקטע ג' את ההלכות המתייחסות לקרבנות שנפל בהם מום לפני הקרבנות, אלה הם פסולי המוקדשים. בשרם של אלה היה מותר לאכילה כמעט כמו בשר חולין. ייחוס קטע ג' להלכות פסולי המוקדשים אינו מתיישב עם פשט הפסוקים, שהרי פתיחתו כוללת את הביטוי המורה על רצון חופשי לאכול בשר-רק בכל אוות נפשך תזבח ואכלת בשר. אך זו דרכו של המדרש, להסתמך על הכפילות והייתור בלימוד ההלכה, מתוך התעלמות מהקריאה הפשוטה של הפסוקים.

קטע ד' (כ"א-כ"ח) – היתר בשר החולין בכל מקום
הקטע האחרון מתאר את אכילת בשר החולין, הלא הוא בשר התאוה, בכל מקום ובכל זמן. שני הפסוקים הראשונים של הקטע (כ"א-כ"ב) מציגים פתיחה כוללת המתירה את אכילת בשר התאוה בכל מקום. הפתיחה כוללת גם את ההנמקה לכך, והיא ריחוק המקום שאינו מאפשר הבאת הבהמות למקום הנבחר כהליך של שגרה.

(טו) רַק בְּכָל־אוֹת נִפְשָׁךְ תִּזְבַּח וְאִכְלַת בֶּשֶׂר כְּבָרְכַת ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֹאכְלֻנוּ כַּצְּבִי וְכֹאֲלִי:

(כ) כִּי־יִרְחִיב ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּר־לְךָ וְאִמְרַת אֲכָלָה בֶּשֶׂר כִּי־תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר בְּכָל־אוֹת נִפְשָׁךְ תֹּאכַל בֶּשֶׂר: (כא) כִּי־יִרְחֹק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שֵׁם וְזִבְחֹת מִבְּקָרֶךָ וּמִצְאֲנָךְ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאִכְלַת בְּשַׁעְרֶיךָ בְּכָל אוֹת נִפְשָׁךְ:

רש"י על אתר מתייחס לכפילות הבולטת, ומסביר על פי המדרש את ייחוס הפסוקים לפסולי המוקדשים. הוא מדגיש שהקרבן ייחשב כחולין רק על סמך מום קבוע שנפל בו. וכך כתב,

אכילת בשר החולין אינה מחייבת היטהרות כלל, והיא מותרת גם לאנשים טמאים (כ"ב). אך יש גם באכילת חולין זו מגבלות, שהרי דם בשר החולין אסור באכילה (כ"ג-כ"ה).

(טו) רַק בְּכָל אוֹת נִפְשָׁךְ - במה הכתוב מדבר? אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים, הרי הוא אומר במקום אחר (פסוק כ) כי ירחיב ה' א-להיך את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו'. במה זה מדבר, בקדשים שנפל בהם מום, שיפדו ויאכלו בכל מקום (כמו בשר חולין). יכול יפדו על מום עובר? תלמוד לומר רק:

(כב) אַךְ פֶּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאֵיל כֵּן תֹּאכְלֻנוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ יֹאכְלֻנוּ: (כג) רַק חֲזֵק לְבַלְתִּי אֶכֹּל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבֶּשֶׂר: (כד) לֹא תֹאכְלֻנוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֻנוּ כַּמַּיִם: (כה) לֹא תֹאכְלֻנוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבְנֵיךָ אַחֲרָיִךְ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה':

ענה משניתנה לקטע ג' הכותרת של הלכות פסולי המוקדשים, שבה התורה לפרט את ההלכות הקשורות לבהמות אלה. תחילה משמיעה התורה שדמם של פסולי המוקדשים אסור. כאן שבה התורה ומזכירה את החיוב להביא קרבנות שלא נפסלו למקום הנבחר, ולצרף לאכילה המשמחת שם הן את בני המשפחה והן את הלויים.

סיומו של הקטע שב ומזהיר להביא את הקרבנות כולן למקום הנבחר (כ"ו-כ"ח)
(כו) רַק קִדְשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יְהִיו לְךָ וּנְדָבְרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאת אֵלֶי־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה': (כז) וְעִשִׂית עֲלֵיךָ הַבֶּשֶׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח ה' אֱ-לֹהֶיךָ וְדַם־זִבְחֶיךָ יִשְׁפֹךְ עַל־

(זט) רַק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֻנוּ כַּמַּיִם: (זז) לֹא־תוֹכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעְרֶיךָ מֵעֶשֶׂר דָּגָנְךָ וְתִירֹשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹלֵת בְּקָרְךָ וּצְאֲנָךְ וְכֹל־נְדָלֶיךָ אֲשֶׁר תֵּדֵר

מִזְבַּח ה' אֶל־לֵהֲיִיךָ וְהַבֶּשֶׂר תֹּאכַל: (כח) שְׁמֶר וְשִׁמְעֵת
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ לְמַעַן יִיטֵב לְךָ
וּלְכִנְיֶיךָ אַחֲרָיֶךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיֶּשֶׁר בְּעֵינֵי
ה' אֶל־לֵהֲיִיךָ: ס

ו. סיכום ביניים

מדרש ההלכה וכן רש"י למדים הלכות שונות ומגוונות מהקטעים הנשנים בפרק י"ב עם כפילויות רבות. לימוד ההלכות השונות מאפשר לייחס לכל קטע בפרק כותרת נפרדת. כך נוכל להבחין בין הקטע הראשון המתייחס בעיקרו לתקופת הכיבוש וההתנחלות בשעה שהותרו הבמות, לבין הקטע השני המתייחס לתקופת המקדש.

גם הקטעים השלישי והרביעי הנראים כמקבילים, הופרדו על ידי המדרש לשני נושאים. הקטע השלישי עוסק בהיתר לאכול בשרם של פסולי המוקדשים. הקטע הרביעי מתייחס להיתר הגורף לאכול בשר חולין בכל מקום.

בכל אחד מהקטעים נשנות הלכות הקשורות לנושא המרכזי של הקטע, למרות שהלכות אלה כבר הוזכרו בקטעים הקודמים.

ז. פשט ומדרש הלכה

כפי שצויין לעיל, רש"י בפירושו לתורה משלב בין פירושי הפשט לפירושי מדרש ההלכה. נכדו של רש"י הרשב"ם מוקיר את גישת המדרש, ואף רואה בה את עיקר העיסוק בתורה, שהרי מלימוד זה מתגבשת ההלכה המחייבת. אך רשב"ם טוען שלצד מדרש ההלכה יש חובה ללמוד את פסוקי התורה על פי קריאתם הפשוטה.⁶ בהתאם, ננסה להציע את פרשנות הפרק על פי קריאתו הישירה והפשוטה.

ח. הקריאה הישירה של פרק י"ב וחלוקתו לקטעים נפרדים

נראה שהגישה של מדרש ההלכה על פיה חולק הפרק לקטעים הלכתיים נפרדים, היא המפתח הפרשני גם בעת הקריאה הישירה של הפרק. לפי גישה זו יוסברו הכפילויות הרבות בפרק י"ב, אם נצליח לאפיין כל קטע כנושא נפרד ועצמאי. בכל קטע נפרד ועצמאי

יפורטו ההלכות הקשורות לנושאו הראשי של הקטע, גם אם הם נכללו כבר בקטע עצמאי אחר. מתוך הקריאה הישירה של הקטעים, עלו שלושה נושאים שונים המצדיקים כתיבה נפרדת של כל אחד מהקטעים.

הקטע הראשון (בפסוקים א'-ט') התייחס **לריכוז הפולחן בהנגדה לעבודה הזרה** של יושבי הארץ. הפסוק המרכזי בקטע זה הוא **(ד) לא־תַעֲשֶׂוּן לְנֹה' אֶל־לֵהֲיִיכֶם:** בכניסתנו לארץ חייב העם להסתייג מיושבי הארץ ומאמונותיהם. הוא חייב לבער את העבודה הזרה המצויה בכל מקום. הוא חייב להתייחס לעבודת ה' בצורה שונה לחלוטין, ולרכז אותה במקום נבחר יחיד. זה נושאו של הקטע, וכל המצוות המוזכרות בקטע, נכתבו כדי להסביר כיצד ליישם את נושאו של הפרק.

הקטע השני (בפסוקים י'-י"ד) התייחס לעיקרון העל הדורש את ריכוזו של הפולחן בארץ. זהו עיקרון עצמאי שאינו נובע מההנגדה הנדרשת לעמי הארץ כמו בקטע הראשון. זהו עיקרון עצמי הכורך את בחירת העם ואת עבודת העם לאלוקיו עם בחירת מקום פולחן אחד ויחיד. הפסוק המבטא את מימושו של העקרון הוא הפסוק האחרון של הקטע, **(יד) כִּי אַם־בְּמָקוֹם אֶשֶׁר־יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבֻטֶיךָ שֵׁם תַעֲלֶה עֲלֵיךָ וְשֵׁם תַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ:**

הקטע השלישי (בפסוקים ט"ו-י"ט) התייחס לפיזור שבטי ישראל ברחבי ארץ כנען. זוהי מציאות חדשה המחייבת להתיר את בשר התאווה ולאכולו בכל מקום. הפסוק המרכזי בקטע זה הוא פסוקו הראשון, המתייחס לתאווה הבשר של העם. **(טו) רַק בְּכָל־אֹת נִפְשָׁךְ תִּזְבַּח וְאֵלֶּת בֶּשֶׂר כְּבַרְלַת ה' אֶל־לֵהֲיִיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֹאכְלֻנּוּ כַּצְּבִי וְכֹאִיל:**

כמו בקטעים הקודמים, נשנו גם בקטע זה כל המצוות הנילוות למצב החדש שנוצר לאחר התנחלות העם בארצו.

ט. בעית הקטע הרביעי בקריאתו הישירה

מסתבר שקריאת הקטע הרביעי לא מעלה נושא חדש. הקטע מהווה חזרה מקבילה של קטע ג', כפי שעולה מטבלת ההשוואה הבאה,

מקראות באתי. ואפרש דינין וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה:

⁶ וכך כתב בהקדמה לפירושו לפרשת משפטים. שמות כא, (א) ידעו ויבינו יודעי שכל, כי לא באתי לפרש הלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית, כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל. ואני לפרש פשוטן של

ההשוואה בין קטע ג' לקטע ד'

קטע ד' כ' – כ"ח	קטע ג' ט"ו – י"ט	
(כ) פִּי־יְרֵחִיב־ה' אֶל־לֵהִיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דָּבַר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָשָׂר כִּי־תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אֲנוֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר:	(טו) רַק בְּכָל־אֲנוֹת נִפְשֶׁךָ תִּזְבַּחַן וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבָרְכַת ה' אֶל־לֵהִיךָ אֲשֶׁר גָּתַן־לָךְ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֹאכְלֻנּוּ כַּצִּבִי וְכֹאִיל:	היתר בשר תאוה
(כג) רַק חֲזַק לִבְלֹתִי אֶכֶל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר: (כד) לֹא תֹאכְלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכוּ כַּמַּיִם:	(טז) רַק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכוּ כַּמַּיִם:	איסור הדם
(כו) רַק קִדְשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יֵהִיו לָךְ וְיִדְרִיךָ תִּשָּׂא וּבָאתְ אֶל־הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר ה': (כז) וְעָשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח ה' אֶל־לֵהִיךָ וְדָם־זִבְחֶיךָ יִשְׂפָךְ עַל־מִזְבַּח ה' אֶל־לֵהִיךָ וְהַבָּשָׂר תֹאכַל:	(יז) לֹא־תֹכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעְרֶיךָ מֵעֶשֶׂר דָּגָרְךָ וְתִירֹשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹל־תְּבָרָךְ וְצִנְוֹרְךָ וְכָל־דְרִיבֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִדְבְּתֶיךָ וְתִרְוַמַת יָדְךָ: (יח) כִּי אִם־לִפְנֵי ה' אֶל־לֵהִיךָ תֹאכְלוּ בַּמִּקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל־לֵהִיךָ בֹּא	ריכוז הפולחן
(כח) שָׁמֵר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶיךָ לַמַּעַן יִיטֵב לָךְ וּלְבְנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינֵי ה' אֶל־לֵהִיךָ: ס	אֵתָהּ וּבְנֶהּ וּבְתָרָהּ וְעַבְדֶּךָ וְאִמְתֶּךָ וְהַלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְשִׁמְחֵת לִפְנֵי ה' אֶל־לֵהִיךָ בְּכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: (יט) הַשָּׁמֵר לָךְ פֶּן־תִּעְזָב אֶת־הַלְוֵי כָל־יְמֶיךָ עַל־אֲדַמְתֶּךָ: ס	השמחה המשפחתית והלוי

או אֲשֶׁר יִשְׁחֹט מִחוּץ לַמִּחְנֶה: (ד) וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵבִיאֹ וְלֹא תִקְרֵב קִרְבָּן לָהּ לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחֹשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שִׁפָּךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עִמּוֹ: עם תום הציווי משה מוצא לנכון להשמיע לעם שמצב זה הוא זמני. בעוד חודשים ספורים בלבד עומד העם לכבוש את ארץ כנען ולהתנחל בה, והשבטים יתנחלו במרחק גדול מהמשכן או מהמקדש. במצבם החדש בארץ תותר להם אכילת הבשר. שם נמסר להם הקטע האחרון של פרק י"ב, (כ) פִּי־יְרֵחִיב־ה' אֶל־לֵהִיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דָּבַר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָשָׂר כִּי־תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אֲנוֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר: (כא) פִּי־יְרֵחֵךְ מִמֶּךָ הַמִּקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל־לֵהִיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שֶׁם וְזִבְחֶיךָ מִבְּקָרְךָ וּמִצִּאֲנָה אֲשֶׁר גָּתַן ה' לָךְ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ וְאָכַלְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ בְּכָל אֲנוֹת נִפְשֶׁךָ:

2. הסיפור שהועתק לספר דברים

בספר דברים שב משה לפרט את החיובים שיחולו על הנכנסים לארץ. משה מצווה על השמדת אלוהי העמים, על ריכוז הפולחן ועל ההיתר לאכול בשר תאוה. לכאן הוא מסמיך את שכבר ציווה לעם ארבעים שנה קודם לכן, בעת שהעם חנה לראשונה סביב המשכן, ונאסר עליו לאכול בשר חולין. נמצא

המקורי. הקטע הפך ללא רלבנטי עם גזירת המרגלים. עתה ארבעים שנה מאוחר יותר מתמקד משה בנאומו האחרון במצוות המיידיות החלות על דור הבנים עם כניסתו לארץ. קטע ד' הפך לרלבנטי, ולכן הוא צורף לקטעים האחרים העוסקים בריכוז הפולחן בארץ.

י. כפילות הנובעת מהסיפור המפוצל

כאמור לעיל, לא הצלחנו להגדיר את ייחודו של קטע ד', מאחר והיתר אכילת בשר התאוה המפורט בו, כבר הוזכר בקטע ג'. נראה שהקריאה הישירה מחייבת אותנו לפרש את הכפילות שבין קטע ג' לקטע ד' על ידי שימוש בדרך של הסיפור המפוצל. הפרשנות על פי שיטת הסיפור המפוצל, סבורה שלעתים מועבר סיפור או ציווי ממקומו הראשוני בתורה, למקום אחר. נותן התורה מעביר את הסיפור או את הציווי למקום מתאים יותר, מאחר ותוכן הסיפור מקביל לתוכן הסיפורים האחרים הכתובים במקום החדש או בסביבתו.⁷

1. הסיפור המקורי מספר ויקרא

כך גם כאן. נראה שהקטע האחרון של פרקנו נכתב תחילה בסמוך לציווי על ריכוז הפולחן במדבר, ועל איסור אכילת החולין במדבר, כפי שמפורט בפרשת אחרי מות, וכפי שצוטט כבר לעיל בפרק ג'.

ציווי זה של משה נמסר לעם במדבר מיד לאחר בניית המשכן, עוד לפני חטא המרגלים. משה דורש מהעם להימנע מלאכול בשר חולין במדבר. (ג) אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחֹט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בְּמִחְנֶה

⁷ באתר שאני מנהל, תורתיא. www.toratya.com, פורסם מאמרי 'הסיפור המפוצל כשיטה פרשנית'. נסיתי לטעון שם שבכל מקרה בו מוצעת גישת הסיפור המפוצל, יש להציע נימוק להעתקת הסיפור ממקומו המקורי. קטע ד' על בשר התאוה נמסר לעם בתחילת ימי המשכן, מאחר ומשה היה בטוח בכניסתו המיידית של העם לארצו. שם היה מקומו

שהקטע הרביעי הועתק מפרשת אחרי מות לפרק י"ב, שאליו הועתקו כל הקטעים בתורה העוסקים בריכוז הפולחן לדור באי הארץ.

אין לנו ראייה לדבר, אך רמז נוכל למצוא. קטע ד' מופרד משלושת הקטעים הראשונים, וכן מהנכתב אחריו על ידי הפסקה קטנה (סתומה). לקטע ד' פתיחה וסיום המדגישים את מעמדו כקטע נפרד. הפתיחה מציגה את פריסת העם בארצו, (כ) כִּי־יִרְחִיב ה' אֶל־הָיָד אֶת־גְּבֻלָּךְ כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּךְ וְאָמַרְתָּ אֲכֹלָה בָּשָׂר כִּי־תֵאָגֵה נִפְשֶׁךָ לְאָכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אֶגְמוֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכֵל בָּשָׂר:

בסיומו של הקטע מוצאים אנו הצהרה כוללת על הגמול שמובטח למי שעושה הטוב והישר בעיני ה'. (כח) שָׁמַר וְשָׁמַעְתָּ אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה לְמַעַן יִטֹּב לָךְ וְלִבְנֵיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטֹּב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ:

יא. סיכום

פרק י"ב פותח את נאום המצוות של משה בספר דברים. נושאו של הפרק הוא ביסוס עבודת הקרבנות

בארץ וריכוז העבודה במקום נבחר אחד, בניגוד למנהג יושבי הארץ.

העיון בפרק מעלה מספר רב של חזרות על המצוות והאיסורים הכרוכים בריכוז הפולחן.

נסינו להראות שחלוקת הפרק לקטעים נפרדים עשויה להסביר את הישנות המצוות האלה.

הצגנו את החלוקה המתבקשת מתוך גישת מדרש ההלכה, היא גישתו של רש"י לפרקנו.

הצגנו גם את החלוקה העולה מהקריאה הישירה והפשוטה של הפרק. הפרק מתחלק לקטעיו כשכל קטע מתייחס לתקופה שונה בחיי העם, או לנושא

הלכתי שונה ועצמאי. הקטעים נמסרו לעם במעמדים שונים ובמועדים שונים, ולכן נכללו בכל אחד מהם המצוות הנלוות הקשורות לנושאו המרכזי של הקטע.

מאחר וקיימת הקבלה מלאה בין הקטע השלישי שבפרק, לבין הקטע הרביעי, טענו שהקטע הרביעי הועתק לפרק י"ב מפרשת אחרי מות, על פי גישת

הסיפור המפוצל.

החלוקה לקטעים ונושאי הקטעים מרוכזים בטבלה המסכמת הבאה.

פרק י"ב	גישת מדרש ההלכה	הקריאה הישירה
קטע א	ריכוז הפולחן והיתר ההקרבה בבמות לפני תום הכיבוש	ריכוז הפולחן בניגוד לעכו"ם שבארץ
קטע ב	ריכוז העבודה במשכן שילה ובירושלים	ריכוז הפולחן כעקרון עצמאי
קטע ג	פסולי המוקדשים נאכלים בכל מקום	היתר בשר תאווה
קטע ד	בשר תאווה נאכל בכל מקום	היתר בשר תאווה שהועתק מספר ויקרא